

Enwau tirweddol Saesneg ym Mharc Cenedlaethol Eryri: rhai egwyddorion cychwynnol

Crynodeb

- Mae enwau Saesneg i'w cael ar nifer o nodweddion tirweddol Parc Cenedlaethol Eryri. Weithiau, maent yn bodoli ar y cyd ag enwau Cymraeg, ond nid bob amser. Fel pob enw arall, maent yn rhan o dreftadaeth ddiwylliannol y Parc.
- Mae ymchwil yn awgrymu y gallai rhoi rhagor o amlygrwydd i enwau lleoedd Cymraeg yn y dirwedd leol (ac ar fapiau, gwefannau, ac ati) gael effaith gadarnhaol ar hyder y gymuned leol yn y Gymraeg.
- Mae nifer sylweddol o'r enwau Saesneg ar nodweddion tirweddol y Parc yn enwau 'eilaidd' ac yn fathiadau eithaf diweddar. Hynny yw, maent yn gynnyrch prosesau megis cyfieithu enwau Cymraeg; cyfaddasu drwy gymryd elfennau o enwau Cymraeg a'u cyplysu wrth elfennau Saesneg; neu drawsleoli enwau o'r tu allan i Gymru. Mae'r prosesau hyn – sy'n rhai digon arferol – wedi digwydd dros gryn amser ac maent yn dal i ddigwydd heddiw. Nid ydynt yn rhan o ymdrech fwriadol i ddisodli enwau Cymraeg, ond – yn amlwg – cynyddu y mae'r enghreifftiau. Yng nghyd-destun enwau o'r fath, gellid dadlau o blaid penderfyniad i ddefnyddio ffurfiau Cymraeg yr enwau yn unig. Wrth gwrs, mae achos pob enw unigol yn wahanol o safbwynt hanes, cyd-destun a defnydd cyfoes.
- Nid pob enw Saesneg sy'n enw 'eilaidd'. *Snowdon* a *Snowdonia* yw'r enghreifftiau amlycaf. Byddai unrhyw benderfyniad o ran y defnydd o'r enwau hyn yn un arwyddocaol a byddai arfer y ffurfiau Cymraeg yn unig yn ddatganiad pwerus a fyddai'n ennyn ymatebion cryf. Teg nodi bod yr enwau hyn yn hynod gyfarwydd yng Nghymru a thu hwnt ac ni ellir dychmygu sefyllfa lle y byddai penderfyniad gan y Parc i ddefnyddio *Yr Wyddfa* ac *Eryri* yn unig (dyweder) yn arwain at ddiflaniad yr enwau *Snowdon* a *Snowdonia*.
- Gall defnydd o enwau Cymraeg helpu i greu profiad unigryw i ymwelwyr o'r tu allan i Gymru. Dylid gweithio i sicrhau bod y profiad hwnnw'n un cadarnhaol a chynhwysol sy'n dyfnhau dealltwriaeth o'r Parc a'i ddiwylliant.
- Yn ei waith dehongli a hyrwyddo, gall y Parc gyfeirio at dreftadaeth enwau lleoedd ym mhob iaith. Nid yw'r ffaith na ddefnyddir enw Saesneg penodol – neu enw Cymraeg penodol o ran hynny – at bwrpasau ffurfiol heddiw yn golygu na ddylid cyflwyno'r enw hwnnw a'i hanes pan fo hynny'n briodol. Er enghraifft, wrth drafod hanes twristiaeth neu unrhyw ddiwydiant arall gallai'r Parc gyflwyno'r enwau Saesneg a fathwyd yn y cyd-destun hwnnw a chydabod eu pwysigrwydd ac unrhyw ddefnydd cyfoes ohonynt.

- Gall defnyddio polisi golygyddol creadigol ar gyfer y cyfryngau cymdeithasol, gwefannau, hysbysfyrddau, taflenni, etc. fod yn ffordd i hyrwyddo enwau Cymraeg heb anwybyddu bodolaeth enwau Saesneg.
- Mae rhai nodweddion tirweddol (yn arbennig dringfeydd a nodweddion eraill sy'n gysylltiedig â gweithgareddau awyragored yn y mynydd-dir) nad oes ganddynt enwau Cymraeg, hyd y gellir gweld. Mae rhai o'r rhain yn cynnwys elfennau Cymraeg, ond mae eraill yn gwbl Saesneg. Gellid ystyried bathu enwau Cymraeg ar gyfer yr enghreifftiau amlycaf (e.e. y rhai sydd i'w gweld ar fapiau a ddefnyddir gan y cyhoedd) ac mae enghreifftiau o fathu o'r math hwnnw eisoes i'w gweld. Ond mwy anodd fyddai defnyddio bathiadau felly yn lle'r enwau Saesneg, neu fathu enwau ar gyfer pob enghraifft o enw Saesneg yn mhob cyd-destun.
- Gallai mabwysiadu polisi enwau lleoedd creadigol a chynhwysol fod yn ffordd amlwg i gwrdd â rhai o nodau ac amcanion Parc Cenedlaethol Eryri.

Cyflwyniad

- 1 Cymraeg yw iaith trwch yr enwau lleoedd ym Mharc Cenedlaethol Eryri. Ond mae gan rai lleoliadau fwy nag un enw – un Cymraeg ac un Saesneg. Ac mae nifer fechan sydd ag enwau Saesneg yn unig. At hynny, mae canfyddiad cryf fod tuedd gynyddol i fathu enwau Saesneg newydd ar gyfer nodweddion sydd eisoes ag enwau Cymraeg. Nod y papur hwn yw ystyried yr enwau Saesneg hyn yng nghyd-destun bwriad gan y Parc i lunio polisi enwau lleoedd. Gallai polisi o'r fath ystyried y defnydd o enwau mewn sawl cyd-destun, e.e. arwyddion, gwefannau, y cyfryngau cymdeithasol, byrddau gwybodaeth, deunydd addysgol, etc. Sylwer hefyd mai nodweddion tirweddol sydd dan sylw yma. Mae gwaith ar safoni enwau aneddiadau (e.e. pentrefi a threfi) eisoes wedi ei wneud gan Banel Safoni Enwau Lleoedd Comisiynydd yr Iaith a'i gyhoeddi yn y [Rhestr o Enwau Lleoedd Safonol Cymru](#).
- 2 Nid yw'r papur hwn yn cynnig dadansoddiad cyflawn ac nid yw'n rhoi ystyriaeth i bob enw perthnasol. Cynnig man cychwyn yw ei nod ac amlygu rhai ffactorau allweddol y dylid eu hystyried wrth ymdrin ag enwau lleoedd.

Cefndir – pam y mae enwau lleoedd a'u gweladwyedd yn bwysig

- 3 Nid label ar leoliad yn unig yw enw. Mae'r weithred o enwi safle yn rhoi ystyr i'r safle hwnnw, ac yn ei newid o fod yn rhan o 'ofod' annelwig i fod yn 'lle' penodol (Azaryahu 2020). Mae pob enw, ym mha iaith bynnag, yn rhan o dreftadaeth yr ardal y perthyn iddi a gall fod yn rhan bwysig o hunaniaeth leol, ranbarthol a chenedlaethol.
- 4 Mae enwau lleoedd, pan fyddant yn ymddangos ar arwyddion, yn dod yn rhan o'r *dirwedd ieithyddol*. Mewn astudiaeth ddylanwadol yn 1997, fe ddiffiniodd Landry a Bourhis dirwedd ieithyddol yn nhermau gweladwyedd ac

amlygrwydd gwahanol ieithoedd mewn ardal benodol: '[t]he language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration' (1997, t. 25). Mae'r dirwedd ieithyddol yn chwarae rhan bwysig o ran hunaniaeth ardal a'i thrigolion. Gellir ymestyn y syniad o dirwedd ieithyddol i gynnwys gofodau eraill, gan gynnwys y we. Mewn geiriau eraill, mae'r dirwedd ieithyddol yn gysyniad perthnasol i ofod rhithiol hefyd (Ivkovic a Lotherington 2009).

- 5 Nid enwau lleoedd yw'r unig elfennau sy'n cyfrannu at y dirwedd ieithyddol, o bell ffordd. Mae llawer o elfennau eraill i'w cael, wrth reswm. Ond mae enwau lleoedd yn bwysig iawn gan mai nhw, fel rheol, fydd yr unig eiriau Cymraeg sy'n ymddangos ar arwyddion Saesneg, neu ar rannau Saesneg o arwyddion dwyieithog. Bydd llawer o'r enwau hyn yn enwau ar drefi a phentrefi, ond bydd cyfran ohonynt yn enwau ar nodweddion tirweddol. Yn hynny o beth maent yn rhan arwyddocaol o brofiad siaradwyr Saesneg di-Gymraeg sy'n byw yn y Parc neu sy'n ymweld ag ef.
- 6 Gall tirwedd ieithyddol gyflawni dwy rôl sylfaenol: rôl *wybodaethol* (hynny yw, cyfleu gwybodaeth ffeithiol am yr ieithoedd perthnasol) a rôl *symbolaidd* (Landry a Bourhis 1997, t. 25).
- 7 Ar lefel *wybodaethol*, mae'n amlwg fod tirwedd ieithyddol Parc Cenedlaethol Eryri yn cyfleu'r wybodaeth fod dwy iaith swyddogol: y Gymraeg a'r Saesneg. Ond er bod cyrff swyddogol gan amlaf yn codi arwyddion dwyieithog â'r Gymraeg yn gyntaf, Saesneg yw'r iaith amlycaf ar arwyddion mewn llawer o feysydd eraill (e.e. masnach a thwristiaeth). Prin yw'r arwyddion uniaith Gymraeg o gymharu ag arwyddion uniaith Saesneg. Felly, ar lefel *wybodaethol*, mae tirwedd ieithyddol y Parc yn cyfleu'r wybodaeth fod dwy brif iaith i'w cael, ac – o ystyried y dirwedd ieithyddol yn ei chrynswth – mai'r Saesneg sydd â'r safle cryfaf. Yn wir, y Saesneg yw'r iaith amlycaf yn y dirwedd ieithyddol ym mhob rhan o Gymru.
- 8 Mae hefyd rôl *symbolaidd* i dirwedd ieithyddol sy'n ymwneud â'i heffaith ar wahanol garfanau yn y gymuned. Fel y dywed Landry a Bourhis, '[i]t is reasonable to propose that the absence or presence of one's own language on public signs has an effect on how one feels as a member of a language group within a bilingual or multilingual setting' (1997, t. 27). Yn yr un modd, wrth drafod yr ieithoedd Sámi yng ngogledd Sweden, dywed Daniel Andersson fod rôl symboliadd y dirwedd ieithyddol yn cynnwys 'the signals that the linguistic landscape sends to groups of people; for example, the presence of one's own language in the linguistic landscape positively influences that group's language and identity' (2020, t. 105). Gan eu bod yn rhan bwysig o'r dirwedd ieithyddol, mae enwau lleoedd (ym mha iaith bynnag) yn cyfrannu at y rôl symbolaidd hwn.
- 9 Felly nodir uchod, mae'r dirwedd ieithyddol yn rhan amlwg o brofiad twristiaid sy'n ymweld â'r Parc. Gall y dirwedd ieithyddol greu profiad amgen i ymwelwyr o'r tu hwnt i Gymru. Mae Richard Coates wedi nodi bod defnydd gweledol o'r Gymraeg yn 'arallu' y dirwedd ieithyddol ar gyfer ymwelwyr i

Gymru, gan greu profiad gwahanol i'r hyn y maent yn gyfarwydd ag ef yn eu hardaloedd eu hunain. Mae'n awgrymu y gallai'r 'arallu' hwn gyfrannu at y buddion economaidd a ddaw yn sgil twristiaeth: '[Othering] the linguistic language for visitors to Wales [...] is presumably calculated to have a positive effect on receipt of tourist income' (2020, t. 40). Dylid nodi'r awgrym nad yw hyn yn rhwym o ddigwydd heb roi ystyriaeth ofalus i natur profiad ieithyddol yr ymwelwyr.

- 10 Yn amlwg, gall polisi enwau lleoedd gyfrannu at ffurfio'r dirwedd ieithyddol, yn enwedig pan fo'r enwau dan sylw yn rhai sydd o bwys i'r gymuned leol ac i ymwelwyr. Ym marn Coates, mae modd ystyried effaith polisi enwau mewn mwy nag un ffordd: 'Naming policy therefore potentially faces two ways: normalising a particular aspect of identity internally (especially one which is threatened or contested) and presenting an Othered identity externally' (2020, t. 40). Felly gall polisi enwau gyfrannu at normaleiddio'r defnydd o iaith leiafrifol megis y Gymraeg, yn ogystal â chreu profiad amgen i ymwelwyr.
- 11 Gallwn grynhoi, felly, drwy ddweud bod tirwedd ieithyddol Parc Cenedlaethol Eryri (fel pob tirwedd ieithyddol yng Nghymru) yn cyfleu'r ffaith mai'r Saesneg yw'r iaith ddominyddol. Ond ar y lefel symbolaidd, gallai cynyddu amlygrwydd enwau lleoedd Cymraeg yn y dirwedd ieithyddol honno (e.e. drwy ddefnyddio enwau Cymraeg yn unig ar nodweddion tirweddol) gael effaith gadarnhaol ar ddefnyddwyr yr iaith honno, a chreu profiad amgen i ymwelwyr. Fel y dywed Puzey, 'it is clear that the linguistic landscape plays an important role in the promotion of minority or indigenous languages, and especially with regard to toponyms belonging to these languages' (2009, t. 825).
- 12 Wrth nodi hynny, mae hefyd yn bwysig sicrhau nad yw unrhyw 'arallu' yn cael effaith negyddol. Ond ni fyddai polisi sy'n effeithio ar nifer gymharol fechan o enwau ynddo'i hun yn dod yn agos at newid statws y Saesneg fel iaith ddominyddol y dirwedd ieithyddol. Ac nid ddylid rhagdybio y byddai cefnogaeth i ddefnyddio ffurfiau Cymraeg wedi ei chyfyngu i siaradwyr Cymraeg. Mae eisoes yn wir nad yw gweld 'Yr Wyddfa' neu 'Llyn Tegid', dyweder, mewn testunau Saesneg yn anghyffredin. Cafwyd yn ddiweddar golofn barn o blaid defnyddio'r enw 'Yr Wyddfa' yn unig yn *The Daily Telegraph* (Davies 2021) ac o safbwynt arddull tŷ, gwelwyd *The Sunday Times* hefyd yn blaenoriaethu'r enw Cymraeg wrth gyfeirio at 'Yr Wyddfa (Mount Snowdon)' (Collins 2022).

Cyd-destun ehangach – beth sydd yn digwydd mewn gwledydd eraill?

- 13 Mae enwau lleoedd, gan gynnwys enwau lleoedd mewn ieithoedd lleiafrifol, yn destun trafodaeth ystyrion ar lefel ryngwladol ers degawdau. Digwydd hynny'n aml yng nghyd-destun safoni enwau. Mae'r Cenhedloedd Unedig, er enghraifft, drwy gyfrwng cyfres o gynadleddau ar safoni enwau daearyddol, wedi nodi'r canlynol: 'the preservation of minority and indigenous group culture is recognized as being an important aspect of the work of the standardization of geographical names' (United Nations 2012, t. 37).

Ymhellach, wrth ystyried 'the recording and use of indigenous, minority and regional language group geographical names', nodir 'the promotion of the recording and use of such names is a valuable aid to the recognition, retention and revitalization of indigenous, minority and regional language group heritage' (United Nations 2012, t. 39). Felly mae cydnabyddiaeth ryngwladol i'r ffaith fod lle amlwg i enwau lleoedd yng nghyd-destun polisi a chynllunio iaith.

- 14 Yn rhyngwladol, mae nifer helaeth o enghreifftiau amlwg iawn o newid polisi enwi er mwyn cydnabod ieithoedd lleiafrifol neu frodorol. Un o'r enwocaf yw'r defnydd o *Uluru* yn hytrach nag *Ayres Rock* (Awstralia). Mae'r [cofnod swyddogol](#) am yr enw hwn ar y North Territory Place Names Register yn nodi'r canlynol: 'On 15 December 1993 the feature was officially dual named Ayers Rock / Uluru (where both names are equally as important and can be used either together or individually). Following a request from the regional Tourism Association, on the 6 November 2002 the order of the dual names was officially changed to Uluru / Ayers Rock.' Er bod y ddwy ffurf yn dal yn swyddogol, felly, ymddengys mai *Uluru* sydd bellach yn arferol mewn cyd-destunau cyfrwng Saesneg llai ffurfiol (e.e. *Uluru* yn unig yw enw'r cofnod ar [Wikipedia](#) Saesneg).
- 15 Fel y dywed Andersson, '[i]n the wake of strengthened minority policy globally, many Western countries today are striving to mend some of the damage that colonial place-naming practices have done, by acknowledging precolonial names and helping to revitalize their usage' (2020, t. 104). Yn sgil hynny, gwneir cymariaethau weithiau rhwng enwau fel *Uluru* (ac achosion tebyg mewn gwledydd megis Seland Newydd a Chanada) ac enwau lleoedd Cymraeg. Ond dylid pwysleisio bod gwahaniaethau cwbl sylfaenol rhwng y cyd-destunau hyn a pherthynas Cymru a threfedigaethu ac y gall cymariaethau o'r fath fod yn gamarweiniol os nad yn niweidiol. Er hynny, ac er y gwahaniaethu sylfaenol, mae hyn eto yn pwysleisio bod ymdrechion i roi amlygrwydd newydd i enwau lleoedd mewn ieithoedd lleiafrifol yn ffenomen fyd-eang.
- 16 Mwy perthnasol i Gymru, efallai, yw'r sefyllfa yn y Gaeltacht yn Iwerddon. Ar sail [cymal 32](#) o Ddeddf Ieithoedd Swyddogol 2003 defnyddir enwau Gwyddeleg yn unig ar arwyddion ffyrdd swyddogol ac ar fapiau Arolwg Ordans Iwerddon. (Bu i hyn arwain at drafodaethau estynedig a newid polisi yn achos tref An Daingean / Dingle. Ond fel y nodwyd eisoes, nid yw enwau trefi dan ystyriaeth yn y papur hwn. Gw. ymhellach Puzey 2009, t. 825; a Moriarty 2012.)

Enwau lleoedd a 'rhinweddau arbennig' Parc Cenedlaethol Eryri

- 17 Yn ei Gynllun Datblygu Lleol, mae Parc Cenedlaethol Eryri yn cyfeirio at y 'cyfrifoldeb i warchod a gwella harddwch naturiol, bywyd gwyllt a threftadaeth ddiwylliannol'. Ychwanega mai'r 'cyfuniad cymhleth hwnnw rhwng pobl, bywyd

gwyllt a'r amgylchedd sy'n rhoi i ni, dros amser, "Rhinweddau Arbennig" Eryri sydd mor werthfawr i ni heddiw, ac sy'n cyfrannu'n fawr at ansawdd bywyd trigolion y Parc a'r lluo o bobl sy'n ymweld â'r ardal' (Parc Cenedlaethol Eryri, t. 44).

- 18 Wrth gyfeirio at 'rinweddau arbennig' y Parc, mae'r Cynllun Datblygu'n nodi 'Hyfywedd parhaus yr iaith Gymraeg fel prif iaith llawer o gylchoedd cymdeithasol a phroffesiynol. Mae'r agwedd hon yn amlwg mewn enwau lleoedd lleol sy'n adlewyrchu treftadaeth ddiwylliannol yr ardal' (t. 17). Gwelir felly fod y Parc eisoes wedi datgan bod enwau lleoedd yn rhan o'r hyn sy'n ffurfio 'rhinweddau arbennig' Eryri. Gan hynny, mae gweithio'n rhagweithiol i ddiogelu a hyrwyddo'r enwau lleoedd eisoes yn rhan greiddiol o genhadaeth y Parc.

laith ac enwau lleoedd yn y Parc

- 19 Cymraeg yw iaith mwyafrif helaeth yr enwau lleoedd o fewn ffiniau Parc Cenedlaethol Eryri. Mae hynny'n wir yn achos enwau aneddiadau (e.e. trefi a phentrefi) ac yn achos y prif enwau tirweddol (e.e. mynyddoedd, bryniau, dyffrynnoedd, clogwyni, creigiau, afonydd, a llynnoedd). Rhai mathau o enwau sy'n deillio o gyd-destun y diwydiannau hamdden ac awyragored yw'r eithriadau amlycaf yn hyn o beth. Er enghraifft, mae tuedd i enwau ar ddringfeydd neu lwybrau yn yr ucheldir fod yn y Saesneg yn unig gan eu bod yn aml yn cael eu bathu gan unigolion neu grwpiau di-Gymraeg. Yn aml iawn, mae'r rhain yn enwau ar nodweddion bychain na fyddent ond yn berthnasol i grŵp penodol o ddefnyddwyr (e.e. dringwyr). Ond mae eraill yn ymddangos ar fapiau'r Arolwg Ordnans. Mae tuedd weithiau i gredu bod enwau fel hyn yn disodli enwau Cymraeg. Ond yn aml, ymddengys nad oes cofnod o unrhyw enwau Cymraeg ar y nodweddion hyn gan mai dringfeydd ydynt nad oeddynt yn bodoli fel y cyfryw cyn iddynt gael eu dringo am y tro cyntaf. Y weithred o'i henwi sy'n eu creu fel 'lleoedd' (gw. §3 uchod).
- 20 Dylid nodi hefyd nad yw'n arferol i gyrff swyddogol megis y Parc ddefnyddio pob ffurf bosibl ar enw. Er enghraifft, er bod enwau fel *Pesda* (Bethesda) a *Llanbêr* (Llanberis) yn gyfarwydd ar lafar, ni fyddai'n arferol i gyrff cyhoeddus arddel yr enwau hynny yn y rhan fwyaf o gyd-destunau. Nid yw hynny'n golygu y dylid dibrisio'r ffurfiau hynny gan fod eu defnyddio'n gwbl addas mewn rhai cyd-destunau. Felly mae gwahaniaeth pwysig rhwng dewis peidio ag arddel enw neu ffurf ar enw, a cholffarnu'r enw hwnnw. (Gall fod ambell eithriad, megis yr enw *Nameless Cwm* [Cwm Cneifion], sy'n ennyn teimladau cryfion gan fod yr enw *Nameless Cwm* fel petai'n gwneud honiad cyfeiliornus – a sarhaus ym marn rhai – am ddiffyg enw Cymraeg. Ond hynod brin yw enwau o'r fath.)
- 21 Er mai Cymraeg yw iaith arferol yr enwau ar brif nodweddion tirweddol y Parc, mae rhai enwau Saesneg i'w cael hefyd. Prin iawn yw'r rheini sy'n mynd yn ôl i'r Oesoedd Canol, fel y gwna *Snowdon* (Yr Wyddfa) a *Pemblermere* (enw ar Lyn Tegid nas defnyddir bellach; Owen a Morgan 2007, t. 300). Daw llawer

mwy o'r ddeunawfed ganrif ac yn arbennig o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg, sef y cyfnod pan ddaeth twristiaeth yn rhan gynyddol amlwg o fywyd yn ardal y Parc. Daw enwau eraill o gyfnodau mwy diweddar eto.

- 22 Mae enwau Saesneg y Parc hefyd yn rhan o'i dreftadaeth. Wrth ystyried hynny, daw'n amlwg hefyd fod llawer iawn o'r enwau Saesneg yn enwau 'eilaidd'. Hynny yw, nid ydynt yn fathiadau gwreiddiol ond yn hytrach maent yn tynnu ar enwau Cymraeg sy'n bodoli eisoes, neu maent yn enwau sydd wedi eu trawsleoli o fannau eraill.
- 23 Enwau sy'n gyfieithiadau uniongyrchol o'r Gymraeg yw'r categori symlaf. Yma y perthyn enwau megis *Swallow Falls* (< Rhaeadr y Wennol) a *Bearded Lake* (< Llyn Barfog). Mae'r rhain, yn eu ffurfiau presennol, yn mynd yn ôl i'r 19g. (ar *Swallow Falls*, gw. Owen a Morgan 2006, tt. 447–8). Nid yw'r cyfieithiadau Saesneg hyn yn cynnwys gwybodaeth neu draddodiadau nad ydynt i'w cael yn yr enwau Cymraeg, er eu bod weithiau'n ffurfio un ffurf neu un dehongliad penodol o'r enwau Cymraeg hynny. Cyfieithiad o Rhaeadr y Wennol yw *Swallow Falls*, er bod tybiaeth hirhoedlog (ond anodd ei chyfiawnhau) mai Rhaeadr Ewynnol yw'r ffurf Gymraeg wreiddiol (Owen a Morgan 2006, t. 447). Yn achos Llyn Barfog, mae'n debyg mai tyfiant ar ymylon y llyn sy'n cyfri am y gair *barfog*, ond sylwer bod John Rhys wedi cynnig y gall mai enw ar unigolyn yw *Barfog* yn yr achos hwn (Rhys 1901, t. 142).
- 24 Mae dosbarth arall o enwau Saesneg nad ydynt yn gyfieithiadau, ond yn hytrach yn fathiadau sy'n enwi un nodwedd dirweddol ar sail nodwedd amlwg arall. Yn yr enwau hyn y patrwm arferol yw enw priod Cymraeg + enw cyffredin Saesneg. Enghreifftiau o hyn yw *Bala Lake* (Llyn Tegid), *Idwal Beach* (Y Ro), *Ogwen Falls* (Rhaeadr y Benglog), *Aber Falls* (Rhaeadr Fawr), *Vale of Ffestiniog* (Dyffryn Maentwrog). Eto, enwau 'eilaidd' yw'r rhain a ffurfir ar sail enwau Cymraeg sy'n bodoli eisoes.
- 25 Enwau a drawsleolwyd o fannau neu gyd-destunau eraill yw'r categori olaf o enwau 'eilaidd'. Enghraifft o hynny yw *Happy Valley* (Cwm Maethlon), enw a gymerwyd o nofel Samuel Johnson, *Rasselas* (1759) ac sydd i'w weld mewn sawl lleoliad ledled y byd, gan gynnwys un ger Llandudno. Yn achos *Happy Valley* (Cwm Maethlon), mae'r enw hefyd yn lled-gyfieithiad o'r enw Cymraeg Dyffryn Gwyn. Enghraifft arall yw *Fairy Glen* am Ffos Anoddun. Mae sawl *Fairy Glen* yn yr Alban ac mewn gwledydd eraill hefyd. Mae'n bosibl fod *Devil's Kitchen* (Twill Du, Cwm Idwal) yn y categori hwn hefyd. Ceir y cofnod cyntaf ohono yng ngwaith Thomas Pennant (1726–98). Mae'n enw sydd i'w gael mewn sawl man yn Lloegr a Gogledd America, gan gynnwys un ger Clawdd Offa yn St Briavel's, Swydd Gaerloyw.
- 26 Prin yw'r enwau Saesneg ar nodweddion o sylwedd nad ydynt yn deillio o'r enwau Cymraeg. Ond mae rhai i'w cael, megis *Shell Island* am Ynys Fochras. Mae'r enw hwn yn cyfleu rhywbeth am y safle sydd yn wahanol i'r enw Cymraeg. Ond gellid dadlau bod *Shell Island* i gryn raddau yn enw busnes, sef y maes gwyliau eang iawn sydd ar y safle. Os felly, gellid gwahaniaethau rhwng y nodwedd dirweddol (Ynys Fochras) a'r atyniad gwyliau sydd arno (*Shell Island*).

Yr Wyddfa ac Eryri / Snowdon a Snowdonia

- 27 Yr enwau hyn, wrth reswm, yw enwau mwyaf nodedig y Parc ac yn ddiweddar mae'r defnydd arnynt wedi bod yn bwnc llosg. Mae hanes y ffurfiau hyn wedi ei drafod mewn sawl man, ac mae gwefan Michael Freeman ([‘Early Tourists in Wales: 18th and 19th century tourists’ comments about Wales](#)) yn nodi cyfoeth o ffurfiau hanesyddol. Yn y bôn, gellir nodi bod yr enghraifft gynharaf o *Snowdon* (neu ffurf gyfatebol) i'w chael yn 1095 a bod yr enghraifft gynharaf o *Yr Wyddfa* (neu ffurf gyfatebol) yn dod o 1284 (Owen a Morgan 2006, t. 443). Nid yw hynny'n golygu bod yr enw Saesneg yn hŷn, dim ond bod y cofnod cyntaf yn gynharach. Difyr hefyd yw nodi i'r bardd Llygad Gŵr alw Llywelyn ap Gruffudd yn 'eryr Snawdwn' mewn cerdd a luniwyd oddeutu'r flwyddyn 1258. Defnyddid y ffurf Ladin *Snowdonia* yn yr Oesoedd Canol ond prin fu'r defnydd wedi hynny cyn i Thomas Pennant boblogeiddio'r ffurf yn Saesneg yn y ddeunawfed ganrif. Ceir ffurf ar *Eryri* mewn testun Lladin a luniwyd yn y nawfed ganrif. Mae'n amlwg felly fod hanes hirfaith i'r enwau hyn, er y gellid dadlau mai adferiad hynafiaethol sydd wrth wraidd y defnydd cyfoes o *Snowdonia*.
- 28 Gan dderbyn felly fod *Snowdon* yn enw arwyddocaol a phwysig, a fyddai penderfyniad gan y Parc Cenedlaethol i arfer *Yr Wyddfa* yn unig yn peryglu ei fodolaeth? Byddai'n anodd iawn dadlau hynny gan nad yw bodolaeth yr enw *Snowdon* yn ddibynnol ar ddefnydd y Parc. Fel y dywed Nick Livesey (wrth nodi ei wrthwynebiad i ddefnyddio ffurfiau Cymraeg yn unig), 'I can't imagine that Yr Wyddfa will ever be adopted by the masses that climb it. The name Snowdon is etched into the British psyche as is Snowdonia, they are iconic terms' (Bailey 2021). Mae gwirionedd yn hynny ac anodd dychmygu'r enw hwnnw'n cael ei 'gollu' neu'n 'diflannu' mewn unrhyw ffordd.

Enwau sydd yn Saesneg yn unig neu'n wreiddiol

- 29 Prin yw'n aneddiadau sydd ag enwau Saesneg yn unig. Un amlwg yw *Fairbourne*, nad oes iddo enw Cymraeg cydnabyddedig (Owen a Morgan 2006, t. 145).
- 30 Fodd bynnag, mae nifer o enwau sy'n gysylltiedig â mynydda a dringo nad oes enwau Cymraeg penodol arnynt, neu y bu'n rhaid bathu enwau Cymraeg yn ymateb i'r enwau Saesneg. Ni ellir nodi pob achos yma (maent yn dra niferus), ond tynnir sylw at rai enghreifftiau perthnasol. Noda Ieuan Wyn y 'gelwir crognant Clogwyn y Geifr yng Nghwm Idwal yn "Devil's Appendix"' (2020). Fe ellid trosi hynny'n enw ffurfiol 'Crognant Clogwyn y Geifr', ond ymddengys mai bathiad (rhannol) newydd fyddai hynny, yn hytrach nag enw sy'n bodoli eisoes. Nodir yr enw *Mushroom Garden* ar fapiau'r Arolwg Ordnans am lethr o dan Gerrig Gleision (Cwm Idwal). Nid yw'n glir a oes enw Cymraeg sy'n cyfateb *yn union*, er bod Coed Cerrig y Frân a'r Rhiwiau yn yr un ardal. Mae *Cenotaph Corner* yn ddringfa ar Ddinas y Gromlech (Nant Peris); ymddengys nad oes ganddo enw Cymraeg. Mae'r enw Creigiau Cwm

Graeanog wedi ei gynnig yn enw Cymraeg ar *Atlantic Slabs* (Wyn 2020). Ond mae'r enwau [Llechen Cytrolar](#) a [Creigiau'r Rowlar](#) i'w cael yn lleol hefyd. Mae *Pillar of Elidir* yn enw sydd ar fapiau'r Arolwg Ordnans yn cyfeirio at ran o Graig Cwrwgl (Elidir Fawr). Eto, nid ymddengys fod enw Cymraeg penodol.

- 31 Mae nifer helaeth o enwau o'r mathau hyn i'w cael. Oni bai fod proses o gyfieithu neu fathu bwriadus yn cael ei ddatblygu, mae'n debyg mai ffurfiau Saesneg yn unig a fydd ar lawer o nodweddion fel y rhain. Pe bai dymuniad i gael enwau Cymraeg, gellid dadlau mai bathu enwau gwreiddiol yn y Gymraeg fyddai'r cam synhwyrol, yn hytrach na chyfieithu air am air o'r Saesneg.

Casgliadau

- 32 Wrth ystyried pwysigrwydd gweladwyedd enwau Cymraeg yn y dirwedd ieithyddol (ac mewn peuoedd gweladwy eraill, megis mapiau a'r rhyngrwyd), mae dadl gref o blaid gwneud yn fawr o gyfleoedd i ddefnyddio enwau Cymraeg yn unig, e.e. ar arwyddion ac mewn testunau Saesneg eu hiaith. Gallai polisi enwau lleoedd hefyd annog defnydd creadigol o 'arddulliau tŷ' er mwyn blaenoriaethu defnydd o enwau Cymraeg e.e. ar dudalen gwe Saesneg fe ellid nodi unrhyw enw Saesneg mewn cromfachau y tro cyntaf y'i henwir, ond defnyddio'r enw Cymraeg yn unig wedi hynny. Dylid nodi hefyd bwysigrwydd sicrhau bod gan y gwasanaethau brys restrau cyflawn o enwau o bob math er mwyn gofalu am ddiogelwch y cyhoedd.
- 33 Gwelwyd bod llawer o'r enwau Saesneg a ddefnyddir yn y Parc yn rhai 'eilaidd' (yn gyfieithiadau megis *Swallow Falls*; yn seiliedig ar enwau Cymraeg eraill megis *Bala Lake*; neu'n enwau a drawsleolwyd o fannau eraill, megis *Happy Valley*). Gellid dadlau y byddai defnyddio'r enwau Cymraeg yn unig yn yr achosion hyn yn gam cymesur ac yn gydnaws ag ymrwymiad y Parc i ddiogelu treftadaeth ddiwylliannol. Gellid dadlau yn yr un modd am ddefnyddio enw megis Ynys Fochras (er enghraifft) yn enw ar nodwedd dirweddol, gan fod yr enw Saesneg *Shell Island* wedi bwrw gwreiddiau dwfn fel safle twristiaeth ac nad yw mewn unrhyw berygl o gael ei golli.
- 34 Yr achos pwysicaf yw *Snowdon* a *Snowdonia*. Ymddengys mai adferiad o'r ddeunawfed ganrif yw *Snowdonia*, ond mae'n gwbl gyfarwydd ledled Prydain fel ag y mae *Snowdon*. Pe byddai'r Parc yn dewis defnyddio'r enwau Cymraeg bob amser, ni fyddai perygl i'r enwau hyn – sydd yn sicr yn rhan bwysig o dreftadaeth y Parc – gael eu colli. Wrth gwrs, byddai'n rhaid wrth drafodaeth ofalus cyn dod i benderfyniad ar enw mor bwysig a byddai angen rhoi ystyriaeth lawn i oblygiadau ehangach o ran delwedd y Parc, twristiaeth ac ati. Ond mae'r ymchwil a nodwyd uchod yn dangos y gallai defnyddio enwau Cymraeg yn unig gael effaith gadarnhaol ar y canfyddiad o'r iaith a hefyd gyfrannu at greu profiad amgen i ymwelwyr.
- 35 Mae'r enwau Saesneg (nad oes enwau Cymraeg cyfatebol iddynt) sy'n aml yn gysylltiedig â mynydda a dringo yn categori gwahanol eto. Bydd rhai o'r rhain, mae'n siŵr, yn gyfyngedig i lyfrau neu wefannau dringo ac felly ni fyddant yn

weladwy i drwch y boblogaeth. Ond mae eraill yn ymddangos ar fapiau ac arwyddion ac yn cyfrannu at yr ymdeimlad fod y dirwedd ieithyddol yn graddol Seisnigo. Byddai modd ystyried llunio enwau Cymraeg ar gyfer y rhai mwyaf amlwg, ond mae'n annhebygol y byddai'n enwau newydd o'r fath yn disodli'r enwau Saesneg presennol. Nid ar chwarae bach y mae bathu enwau newydd, a byddai angen ystyried goblygiadau hynny'n ofalus.

DYLAN FOSTER EVANS

Mawrth 2022

Llyfryddiaeth

Andersson, Daniel. 2020. Indigenous Place-Names in (Post)colonial Contexts: The Case of Ubmeje in Northern Sweden. *Scandinavian Studies* 92(1), tt. 104–126.

Azaryahu, Maoz. 2020. Name-Making as Place-Making. Yn: Caiazzo, Coates ac Azaryahu, tt. 11–27

Bailey, Dan. 2021. Call for Snowdon to be known by Welsh name Yr Wyddfa. UKClimbing. https://www.ukclimbing.com/news/2021/04/call_for_snowdon_to_be_known_on_ly_by_welsh_name_yr_wyddfa-72764. Gwelwyd 2 Chwefror 2022.

Caiazzo, Louis; Coates, Richard ac Azaryahu, Maoz. gol. 2020. *Naming, Identity and Tourism*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Cenoz, Jasone a Gorter, Durk. 2006. Linguistic Landscape and Minority Languages. *International Journal of Multilingualism* 3(1), tt. 67–80.

Coates, Richard. 2020. Naming, Packaging and the Management of Expectations. Yn: Caiazzo, Coates ac Azaryahu, tt. 29–43.

Collins, David. 2022. Mountain panic over Instagram hikers in high heels. *The Sunday Times*, 30 Ionawr. Ar-lein. <https://www.thetimes.co.uk/article/mountain-panic-over-instagram-hikers-in-high-heels-mwbrxd2d>. Gwelwyd 2 Chwefror 2022.

Davies, Elwyn. gol. 1967. *Rhestr o Enwau Lleoedd / A Gazetteer of Welsh Place-Names*, trydydd argraffiad. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

Davies, Gareth. 2021. It's high time that Snowdon was reclaimed from the English and referred to only as Yr Wyddfa. *The Daily Telegraph*, 29 Ebrill. Ar-lein. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/04/29/high-time-snowdon-reclaimed-english-referred-yr-wyddfa/>. Gwelwyd 2 Chwefror 2022.

Freeman, Michael. d.d. Snowdon Place Names. Yn: *Early Tourists in Wales: 18th and 19th century tourists' comments about Wales*. Ar-lein. <https://sublimewales.wordpress.com/attractions/snowdon/snowdon-the-nature-of-the-evidence/snowdon-place-names/>. Gwelwyd 2 Chwefror 2022.

- Ivkovic, Dejan, a Lothington, Heather. 2009. Multilingualism in cyberspace: conceptualising the virtual linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism*, 6(1), tt. 17–36.
- Landry, Rodrigue, a Bourhis, Richard Y. 1997. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology* 16(1), tt. 23–49.
- Moriarty, Máiréad. 2012. Language Ideological Debates in the Linguistic Landscape of an Irish Tourist Town. Yn: Gorter D., Marten H. F., a Van Mensel L. gol. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities. London: Palgrave Macmillan, tt. 74–88
- Owen, Hywel Wyn a Morgan, Richard. 2006. *Dictionary of the Place-Names of Wales*. Llandysul: Gwasg Gomer
- Parc Cenedlaethol Eryri. d.d. [Cynllun Datblygu Lleol Eryri 2016–31: Datganiad Ysgrifenedig](#). Parc Cenedlaethol Eryri.
- Puzey, Guy. 2009. [‘Opportunity or Threat? The Role of Minority Toponyms in the Linguistic Landscape’](#). *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences (ICOS XXIII)*, tt. 821–827.
- Rhys, John. 1901. *Celtic Folklore, Welsh and Manx*, cyf. 1. Oxford: Clarendon Press
- United Nations (prepared by Natural Resources Canada). 2012. [Resolutions adopted at the ten United Nations conferences on the standardisation of geographical names, 1967, 1972, 1977, 1982, 1987, 1992, 1998, 2002, 2007, 2012](#).
- Wyn, Ieuan. 2020. [Rhaid Gwarchod Enwau Lleoedd](#). *Llais Ogwen*, 511 (Gorffennaf), t. 6